

LITERÁTY ZOLTÁN:

Ambivalenciák a prédikátor személye körül

Az Isten és az ember találkozási helyein paradoxonokkal kerülünk szembe. A két világ érintkezése látszólagos ellentmondások sorát tárja elénk, amelynek legszembetűnőbb példája maga az inkarnáció. De a sorban ott található maga a prédikálás is. A prédikálásban is két teljesen különböző világ, még konkrétan két teljesen különböző személy jelenik meg. A csoda viszont az, hogy az Isten és az ember cselekvése válik egy egésszé benne. Ez pedig az emberi értelem számára feloldhatatlannak látszó paradoxont jelent.

Ebben a tanulmányban az igehirdető személyéről kívánok röviden értekezni korunk kihívásainak közepette. A prédikátor személyével kapcsolatban ambivalenciákra bukkanunk annak egyidejű teológiai és empirikus megközelítése során. Ugyanakkor a gyakorlat szempontjából mégis szükséges, hogy a csoda megtörténhessen, azaz az ellentétes irányba haladó értelmezések egy közös úton, egy közös cél felé haladhassanak. Így az ambivalenciák bemutatása után a tanulmány végén a feloldás lehetőségeire térek ki.

A prédikálás esetében verbális cselekményről van szó, ahol a kontextust egyszerre alkotja meg egy üdvtörténeti szempontból fontos szakrális liturgiai, ugyanakkor egyidejűleg egy retorikai szituáció is. Ez a kettősség eredményezi, hogy a prédikálás két irányból értelmezhető. Először teológiai szempontból, másodsor a kommunikáció gyakorlatának szempontjából. A rendszeres teológiai megközelítés a bibliai igék segítségével megfogalmazott hitvallásosan sűrített igazságok alapján tekint az igehirdetőre, ráadásul nemcsak leíró, hanem egyben előíró igényével együtt. A kommunikáció szempontjából az empirikus adatok alapján kerül megfogalmazásra az ideális prédikátor. A két megközelítés első ránézésre ambivalenciákat mutat.

Kicsit távolabbról indulva ez a fajta ambivalencia nem csak az igehirdető személyét, az egyház egész kommunikációját meghatározza. Moltmann a 70-es években megpendítette az egyház és a teológia kettős krízisét. Az egyiket relevanciakrízisnek, a másikat identitáskrízisnek nevezte el.¹ A kettő kölcsönhatásban áll egymással. Minél inkább igyekszik az egyház arra, hogy mai értelemben releváns legyen, annál inkább feszíti saját identitásának elvesztése. És ez fordítva is igaz. Minél inkább ragaszkodik a hagyományos, noha nem minden esetben teológiailag megalapozott identitásához vagy szokásrendszeréhez, annál kevésbé képes megszólítani ma élő embereket. Látszólag tehát az a képlet, hogy az egyház vagy eredetével vagy saját környezetével kapcsolatban veszíti el a kontaktust.

A relevanciakrízis ténye több okra is visszavezethető. Klaus Douglass szerint mindenképpen meg kell említeni a nyelvezet problémáját. Az egyház és annak kommunikációja a sok évszázadot követően a 20. század végén rászorult, hogy megtalálja a hangot, a közös nyelvet a hallgatóval. Tillich mondja, hogy míg Luther minden energiáját abba ölte, hogy saját korának nyelvén beszéljen, addig utódai mindent megtesznek annak érdekében, hogy Luther nyelvét beszéljék. A másik oka a relevanciakrízisnek a társadalom individualizálódása és pluralizálódása. Nincsenek magától értetődő dolgok, minden lehetséges még a vallásban is, nincsenek mindenkit egyszerre foglalkoztató témák. „Ez annyit jelent: alig van olyan téma, amely mindenkit érdekelne, alig van olyan forma, amely mindenkinek megfelelne, és alig van olyan válasz, amellyel mindenki elégedett lenne.”² Ebben a helyzetben az igehirdetés mint az egyház identifikáló eseménye szintén meghatározott keretek között mozog. Hiszen a hallgató felé a legmarkánsabb kommunikációs forma az istentisztelet és azon belül az igehirdetés, ahol szintén egy időben jelentkező igény, hogy legyen textuszerű, legyen biblikus, legyen hitvallásos, ugyanakkor érdekes, izgalmas, gyülekezet- és élményszerű is a prédikáció.

Az igehirdető ezzel a kettősséggel néz szembe, amikor prédikációját elmondja. Teológiai szempontból identifikálhatónak, kommunikáció szempontjából pedig érdeklődésre méltónak kell lennie. Nézzük meg előbb, mit követel a teológia az igehirdetővel kapcsolatban.

1 MOLTSMANN, Jürgen: *The Crucified God: The Cross of Christ as the Foundation and Criticism of Christian Theology*, Fortress Press, 1993. 7.

2 DOUGLASS, Klaus, *Az új reformáció*, Kálvin Kiadó, 2005. 26–27.

A II. Helvét Hitvallás szerint az igehirdetés hitelességét nem a prédikátor személye garantálja. Így fogalmaz: „a rossz egyházi szolgákat is meg kell hallgatni” (XVIII. fejezet). Jézus is beszél erről, amikor hallgatóit arra biztatja, hogy a farizeusok tanítását fogadják el, de cselekedeteiket ne kövessék. (Ld. Mt 23,3). Pál is ismeri azokat, akik nem szívből, hanem színből prédikálnak, és mégis jóváhagyja működésüket. (Fil 1,18) A hitvallás szerint tehát a hiteles, azaz identikus igehirdetés kritériuma a tiszta tanítás és nem az életszentség, ahogy azt a donatisták a 4. században hirdették.³ Azaz a református igehirdetés identitásának alapköve elsősorban a tanfegyelem, és csak azt követi az erkölcsi fegyelem. Már a 16. századi reformátori felfogás nagyon szigorú volt a tanfegyelem területén, ugyanakkor az erkölcsi fegyelem területén kompromisszumokra kényszerült. „A lutheri reformáció éppen ezért vezette be a »vizitációt«, mert kontrollálni kellett a lelkészek életvitelét: egy-egy vizitációs turnus során a lelkészek 10%-át függesztették fel.”⁴ Erről ír Ravasz László is, amikor azt mondja homiletikájában, hogy az igehirdetők erkölcsiségére bízni a prédikáció hitelességét sohasem volt kényelmes feladat, mert „már pedig a papok erkölcsse, mióta a világ, mindig ingadozó fundamentum volt.”⁵

A rendszeres teológiai megközelítés szempontjából ez rendjén is van, hiszen a híres reformátori mondat is ugyanezt artikulálja: „*praedicatio verbi Dei est Verbum Dei*”. Bohren a reformátoroktól kölcsönzi ezt a híres mondatot, amikor a prédikáció lényegét definiálni kívánja. Sőt ezen belül is csak az „*est*” szóra teszi a hangsúlyt. „Ezen a három betűn múlik teljességgel minden. Semmi más szándékom nincs természetesen homiletikámmal, minthogy korunk számára ezt a három betűt érthetővé tegyem. Ha meg tudom mondani, hogy mit jelent az »*est*«, akkor világossá tettem a prédikáció csodáját.”⁶ Az identitás gyökerei tehát egészen a 16. századba nyúlnak vissza, ahol a (reformátori) teológiai korrektség igénye meghaladta az erkölcsi korrektség igényét. Éppen ezért az identitás és a hitelesség nem feltételezték szükségszerűen egymást. A teológiai egzaktság biztosította a prédikálás feltételét. Ha a logosz alapján közelítünk és az igehirdető szolga erkölcsiségétől tennénk függővé a prédikálást, akkor bizony nagyon hamar bajba kerülne

3 AUGUSTINE of Hippo, *The Writings of St. Augustine Against the Donatists*, CreateSpace Independent Publishing Platform, 2014. 134–135.

4 HÉZSER GÁBOR, *Pasztorálpszichológiai szempontok az istentisztelet útkereséséhez*, Kálvin Kiadó, Budapest, 2005. 41.

5 RAVASZ László, *A gyülekezeti igehirdetés elmélete*, Pápa, 1915. 265.

6 BOHREN, Rudolf: *Predigtlehre*, Chr. Kaiser Verlag, München, 1971. 51.

igehirdetés és igehirdető is egyaránt. A hitvallás alapján a helyes mérce az igehirdetés minősítésénél Isten igéje. Amennyiben az igehirdető *Verbi divini minister*, akkor teológiai és egyben identikus értelemben a *Verbum divinum* az alap, nem pedig az azt közvetítő *minister*. Ez a jelenség teljes mértékben érthető a korabeli polemikus kontextusban, ahol az egyházak közötti dogmatikai vita felülemelkedett minden egyéb tényezőn. Így pl. a kommunikációs tényezőkön is, mint az éthosz. De nem csak a 16. században vélekedtek így az igehirdető szerepéről. A Barth Károly nevéhez kapcsolódó újreformátori teológia szintén igyekezett a prédikátor személyét a lehető legkisebbre csökkenteni a prédikálás folyamatában.⁷ A barthi teológia válasz volt a liberális német-nemzeti lelkészképet idealizáló teológiára, ahol a pozitivistá felfogás alapján az ember szakadatlanul fejlődőképes, a liberális felfogás alapján szabadsága érdekében dinamikusan cselekvő, a romantikus eszménykép alapján pedig nép-nemzeti érzelmű. Erre a teológiára született meg Barth válasza, ami egyértelmű „NEM” volt. A barthi homiletika alapja „Deus dixit”, vagy ahogy ő fogalmazza: „God alone must speak.”⁸ Az emberi cselekmény ugyanúgy Isten cselekménye a megigazítás és a megszentelés által. Az embernek el kell tűnnie, hogy az Isten cselekedni tudjon az igehirdetés eseményén keresztül, legfeljebb a hírnök szerepe hárulhat rá, de csak a hitben való engedelmesség által.⁹ A barthi teológia tehát az igehirdető személyével kapcsolatban egyetlen erényt ismer el: a háttérbe húzódás erényét.

A barthi teológia azokra a 19. századi homiletikai elméletekre ad választ, amelyeket nyugodtan nevezhetünk személyiségorientált homiletikáknak. A *Great American School* mozgalom egyik legmeghatározóbb jelensége a homiletika terén az igehirdető személyiségének kiemelkedése. Beecher szerint az igehirdető ugyan tanító, ugyanakkor több is tanítónál. A tanító csupán egy gondolatot, egy igazságot ad át, míg az igehirdető egyszerre magát is átadja a hallgatónak. Az igehirdető művész, nem a tartalom és a forma művésze, hanem a lélek művésze.¹⁰ Beecher szerint csakis az erkölcsi igazságok

7 RESNER, André, *Preacher and Cross, Person and Message in Theology and Rhetoric*, Eerdmans, 1999. 58–65.

8 BARTH, Karl, *The preaching of the Gospel*, Westminster John Knox Press, 1963. 15. See more: „Revelation is a closed system in which God is the subject, the object and the middle term.” 12. „Preaching is the Word of God which he himself has spoken.” 9.

9 BARTH, Karl, *Homiletics*, Westminster John Knox Press, 1991. 71–75.

10 BEECHER, Henry Ward: *Yale Lectures on Preaching*, Delivered before the theological department of Yale College, New Haven, Conn., as the first series in the regular course of the Lyman Beecher lectureship on preaching, J. B. Ford and Company, New York, 1872. 2.

képesek a személyiség részévé válni, a fizikai vagy tudományos igazságok nem. A szám, a súly, a dimenzió nem képes kapcsolatba kerülni az igehirdető vagy a hallgató személyes érzéseivel, de a remény, a félelem, az öröm, a szeretet vagy a hit annál inkább. Az igehirdető az igazság személyes reprodukciója. Isten Igéje az Írásban halott betű.¹¹ Papír és tinta. Az igehirdetőben válik újra élővé, amint az volt akkor is, amikor a próféták vagy az apostolok először hirdették. Minden igaz prédikáció magán hordja az igehirdető személyiségének jegyét. „Krisztus benned.” Az az igazság, amit a történeti Jézus képviselt, ma már az igazság „benned”. Ebben a gondolatában erős kanti hatás fedezhető fel, ahol az „objektum” (értsd szubjektumon kívül eső világ, többek között akár Isten) annyiban lehet igazsággá, amennyiben azt a tudat és a szubjektum szemléletében befogadják.

Amerika egyik legnagyobb hatású homiletikusa így fogalmazza meg a 19. században a prédikálás lényegét: Mi is hát a prédikálás? – kérdezi rögtön az elején. „A prédikálás az igazság kommunikálása egy ember által egy másik embernek.”¹² Homiletikai alapjai ebben a mondatban meg is találhatóak. Két pillérre építi fel rendszerét: az igazságra és a személyiségre. Mindkettőre szükség van, ha prédikálásról akarunk beszélni. A legnagyobb igazság is, ha nem embertől emberig érkezik, nem nevezhető prédikálásnak – mondja. De ugyanez igaz fordítva is, érkezhetsz embertől emberig is valami csillogó, meggyőző beszéd, viszont ha nincs benne igazság, nem beszélhetünk prédikációról. A prédikáció az igazság bemutatása a személyiségen keresztül.¹³

Napjainkban, a 21. században, mi, igehirdetők, éppen a 19. századi homiletikai gondolkodás újraéledését tapasztaljuk, miszerint a vélt vagy valós élet-szentségi (erkölcsi) hitelesség megelőzi a tanfegyelmi hitelességet, azaz nem a biblikus és hitvallásos igehirdetés az első, hanem a megélt keresztyénség. A padban ülő hallgatót nem a teológiai egzaktság hozza tűzbe, hanem a szószéken lévő prédikátor, aki önmaga életében a teológiai igazságokat életté transzformálja a hallgató szeme láttára. Így aztán sokkal fontosabbá válnak a benyomások, a tapasztalatok, az élmények az elvont igazságokhoz képest. A 21. században az igehirdetést hallgató ember számára a prédikátorban meglevenedő teológia nagyobb motivációs erővel bír, mint az élettelen

11 BEECHER 3.

12 BROOKS, Phillips: Lectures on preaching, delivered before the Divinity School of the Yale College in January and February 1877, New York, 1891. 5.

13 BROOKS 5.

elméleti-dogmatikai összefüggések. Az unalmasság nagyobb veszély ma, mint a tanbeli tévedés.

Ugyanez igaz a hitelességgel kapcsolatban is. A hitelesség elengedhetetlen tényező. Szinte elképzelhetetlen szituáció, hogy ma elfogadásra kerülne egy igaz tanítás, ha azt hitelességét veszített prédikátor képviseli. Az ellenkezője sokkal nagyobb eséllyel történhet meg. Craddock hat területen mutatja meg, hogy a teológiai szemlélet mellett a kommunikációs szemléletnek is helyet kell biztosítani.

1. Az egyik az amerikai keresztyénség korabeli helyzete, pontosabban a *Social Gospel Movement* által hirdetett elvek hiányosságai. Amíg Európában vérre menő viták zajlottak egy-egy teológiai igazság megvédése vagy megcáfolása érdekében, Amerikában a 19. század végén és a 20. század első felében az említett mozgalom mottója: tettek és nem szavak („Deeds, not words”).¹⁴ A keresztyén etikát a társadalmi térben kívánták beteljesíteni, mely önmagában fontos dolog, ez ugyanakkor a szavak, a beszéd maximális leértékelődéséhez, sokak általi lenézéséhez vezetett. Ehhez társult az az általános társadalmi tapasztalat, hogy a szavak teljes mértékben elvesztették az erejüket. Ez természetesen a homiletikai gondolkodásra is hatást gyakorolt.
2. Ebelingre hivatkozva a megújítás másik okát a tradicionális vallásos beszédben látja Craddock. Szerinte baj, hogy az a bizonyos vallásos nyelv nem megy nyugdíjba.
3. A harmadik és talán a legfontosabb tapasztalat, amely Craddock szerint változtatásra kényszerít, a „televízió hatása”. A vizualitás szerinte krízist eredményezett a szem és a fül funkciója között. Az oralitás szerepe és helye a televízió hatására nagyon megváltozott, vagyis az emberek hallása és beszéde is erőteljesebben kötődik a képi világhoz. A 60-as években sokan gondolták úgy, hogy az igehirdetés kommunikációs eredménye attól függ, hogy képes-e úgy beszélni, ahogyan az emberek „ma látnak”.¹⁵ Craddock ezzel szemben az oralitás szerepét kívánja visszaállítani, hiszen a szavak üressége nem a szavak lényege. A szavak üressége csak rossz használatuk miatt tapasztalható.
4. A negyedik érv a temporalitás érve, azaz a biztonságos várak elhagyása és újra a sátorban való lakás ideiglenessége a prédikátor szempontjából. Az egyháznak a térből az időbe kell kilépnie újra, ezzel is felvállalva az időbeliség és az ideiglenesség állapotát.

14 CRADDOCK, Fred B., *As One without authority*, Chalica Press, 2001. 6.

15 CRADDOCK 9.

5. Az ötödik érv¹⁶ a változás mellett a már említett kapcsolati viszonyok megváltozása az igehirdető és az igehallgató között. A korábbi felállás egy igei hatalommal rendelkező igehirdetőt és egy tanításra váró hallgatót igényelt. Sok esetben ez a passzív igehallgatás kényelmes, ám nem célravezető. Craddock szerint a demokrácia a szószéket is elérte, vagyis az embereknek igényük van arra, hogy az őket érintő kérdésekben aktívan részt vegyenek, és ebben az igehirdetés sem lehet kivétel.
6. Végezetül pedig a hatodik ok a kommunikáció kérdése. Beszélni talán nem nehéz – véli Craddock –, viszont valamit közvetíteni sokkal nehezebb. A kommunikáció mindig is küzd a hatásosság kérdésével, és mivel az igehirdetésnek része a kommunikáció, ezért ezt újra és újra végig kell gondolni.

Ahogy látjuk tehát, a kommunikáció hitelessége összefügg a prédikátor életének hitelességével. A hallgató a kommunikáció által ad bizalmat vagy éppen vonja azt meg az igehirdetőtől. Ez a bizalmat teremtő kommunikáció pedig az élet hitelességéhez kapcsolódik először, és nem a dogmához.

A paradoxon tehát adott: teológiai szempontból Isten igéjének igazsága nem függ a prédikátor hitelességétől, kommunikációs szempontból viszont ez a hitelesség az első feltétel. Ha megkérdézzük, lehetséges-e az, hogy a prédikációban elhangzó teológiai igazság el bírja hordozni adott esetben a prédikátor hiteltelen éthoszáét, a válasz ma egyértelműen NEM. Azért nem, mert a 21. századi kontextusban a teológia lényege a megélhető, a tapasztalható, az élet nehéz súlyát magára öltő teológia. Ez a teológia nem csupán beszél, de létté válik az igehirdető személyiségében.

Hogyan lehet akkor mégis feloldani ezt a paradoxont annak érdekében, hogy az igehirdető a hétköznapi kontextusban prédikálni tudjon? Ezekre sorolok fel néhány lehetséges támpontot.

Felkészültség

A paradoxon feloldásának személyi feltételei közé tartozik az igehirdető képzettsége. A Szentírás a 2Tim 2,15-ben ad erre pontos útmutatást. Az a jó igehirdető, „aki helyesen hasogatja az igazságnak beszédét”. Az itt szereplő

16 CRADDOCK 11.

ὀρθοτομέω (orthotomeo) ige azt jelenti helyesen, egyenesen vágni. Azaz a sebésznek azt a helyesen beavatkozó cselekedetét jelöli, amikor a szikét gyógyító módon használja. A prédikátor részéről tehát elengedhetetlen, hogy a szó éles kését gyógyító és építő módon használja, azaz mosakodjon be, ügyesen metssze fel a szöveget, találja meg az üzenetet és oltsa be a hallgató lelkébe. Az igehirdető személyi feltételeinek minősége tehát szakmai minőséget kíván. A 16. század reformátori lelkipásztorképe paradigmaváltásra szorult, ugyanis a kolostorok védőburkából a hétköznapi világ terepére kikerülő lelkészek nem tudták, mi alapján identifikálják pontosan magukat. A krízis érthető: ugrásszerű változás történt, nem volt ideje belenőni az új lelkésztípusnak a feladatkörébe. A reformátorok ennek ellensúlyozására korán és energikusan szorgalmazták a lelkészek teológiai képzését. Fáradozásaik eredménnyel jártak. A korabeli katolikus papsággal és szerzetességgel szemben paradigmaváltás következett be: a „kegyes pap” örökébe a protestánsoknál a tudós lelkész lépett. Az imazsámolyos kolostori cellák helyett a könyvtárszoba lett az otthona. Az intellektualizálódó folyamat során hamarosan kialakult – és a 19. század közepéig dominált – a *sacerdos literati* típusa: a hittudós.¹⁷ Erről tesz bizonyosságot liturgikus öltözetünk is Magyarországon, miszerint a palást nem egyházi viselet volt annak idején, hanem akadémiát, egyetemet végzett ember viselete. A teológiailag alaposan képzett prédikátor tehát szükségszerű annak érdekében, hogy a prédikátor személyiségének három alappillére – *a)* személyiség, *b)* tisztség és *c)* elhívás – teológiai alapon való önértelmezése biztosítva legyen.

a) Személyiség

Fritz Riemann kutatásait alapul véve kívánom bemutatni azt a tipológiát, amelyet ő kifejezetten a prédikátor személyiségek empirikus kutatásainak eredményeivel egészített ki.¹⁸ A tipológia négyféle személyiségtypust különböztet meg. Riemann szerint a mélypszichológiának ezen iránya szerint a gyermekfejlődés első hat éve a következő négy személyiségformát alakítja ki: skizoid, depresszív, kényszeres és hiszteroid típus.

A skizoid típusú prédikátor könnyörtelenül feltárja a lét és hit problémáit, a végső dolgok érdeklik. A megismerési vágy hajtja, minden más csak ez-

17 HÉZSER GÁBOR, *Pasztorálpszichológiai szempontok az istentisztelet útkereséséhez*, 42.

18 RIEMANN, FRITZ: Die Persönlichkeit des Predigers aus tiefenpsychologischer Sicht, in: *Perspektiven der Pastoralpsychologie* (ed.) Richard Riess, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1974. 153–166.

után következhet. A hagyományokat kevésbé tiszteli. Az igazság felismerése az egyetlen Istenhez elvezető út. Kritikus és önálló hozzáállást követel a hallgatóktól, elvárja, hogy azok maguk találjanak megoldást a problémákra. Belső szabadságuk erős identitást ad számukra, nem okoz problémát, ha egyedül kell képviselniük meggyőződésüket. Nem engednek a korszellemnek, de küzdenek az egyházi tartalmatlanság és üresség ellen is. Eredetiségükkel vagy csodálatot, vagy megbotránkozást váltanak ki hallgatóikból.

A depresszív típusba tartozó prédikátor konfliktuskerülő, sokszor önmagában is gyermeki hitet táplál. Nem az hajtja, hogy a helyzeteket megváltoztassa, hanem hogy azokat elfogadtassa a hívőkkel. Szívesen prédikál a megértő-megsegítő Istenről, valamint az elhordozandó szenvedésről. Híveit nem erőlteti az egyéni felelősség gyakorlására, inkább vizsgáltatja őket. Rendkívül erős az empátikus készsége.

A kényszeres típusba tartozó prédikátor viselkedését rossz esetben önvédelmi reflexként az intolerancia uralja. Ugyanis nem tudja elviselni, hogy másoknak szabad olyat tenni, amit ő önmagának megtilt. A hagyományokat hűen tiszteli, a formákat fontosnak tartja. Hitvallásos ember, a tiszta tanörzője. Prédikációi logikusak, jól felépítettek, elgondolkodtatóak és meggyőzőek.

A hiszteroid típusba tartozó prédikátor számára nagyon fontos a hatás kiváltása. Tehetségével tisztában van és élvezi is azt. Homiletikai értelemben véve a prédikáció alapjai (textusszerűség, írásszerűség, hitvallásosság stb.) kevésbé fontosak, inkább csak megszokott kellékek. Veszélybe kerülnek, sőt alulmaradnak a tanítás igazságtartalmai a formákkal és hatásokkal szemben. Ugyanakkor beszéde káprázatosan szép, elragadtatja híveit, érzelmeket vált ki belőlük. Az erősen szuggesztív prédikátor is ebben a típusban található, gyakran patetikus a stílusuk. Igehirdetéseik élményszámba mennek, ők maguk sokaknak példaképek. Innen emelkednek ki a sztárprédikátorok.

Az önismeret mélyítésére a prédikátornak azért van szüksége, mert az igehirdetést hallgató közösség a tipológia mind a négy típusát lefedi. Ezért a prédikátornak tisztában kell azzal lennie, hogy legjobb szándékkal sem tudja kielégíteni teljes mértékben hallgatói elvárásait. Ugyanakkor az önreflexív kompetenciák fejlesztése által sokat tehet annak érdekében, hogy megtanulja meghallani, meghallgatni és megérteni hallgatói szavait, érzéseit és elvárásait. Ez a fajta önreflexív képesség lehetővé teszi aztán a hallgatókkal való kommunikációt magáról az igehirdető személyiségéről és ma-

gáról az igehirdetőről is. Ezzel a lehetőséggel pedig sokat segíthet önmagán, hogy frusztrációi ne temessék maguk alá. Magyarországon egyrészt induló és valamelyest fejlődésben lévő modellek is vannak, amelyek a lelkipásztor hivatáskövetését szolgálják és segítik az önreflexiós kompetenciái fejlesztésében.

b) Tisztség

A prédikátori szerep legtöbbször egyházi hivattal is egybekapcsolódik. A lelkészi tisztség pedig ugyanúgy tudatosításokat igényel a prédikátor részéről, ha nem kíván több terhet hordozni a szükségesnél. A lelkészre tekintő emberek sokszor tudatalatti folyamatok eredményeképpen sok és egyben a valóságtól teljesen idegen elvárást fogalmaznak meg a lelkéssel szemben.¹⁹ De igaz ez a prédikátorra nézve is. A segítő embereknek mindig van ösképük arról, hogyan szeretnék önmagukat látni a tisztségükben. Fontos a prédikátor számára, hogy tudatosan és kontrolláltan tudjon bánni azzal a szerepkörrel, amit a hivatal elfoglalásakor ölt magára. A Jung-féle archetípus-elmélet szerint a lelkész két világ találkozási pontján őrlődik. Pl. egyszerre várják el tőle, hogy legyen „szent ember”, ugyanakkor maradjon „teljesen ember”. Az „ez is, az is” állapot a tárgyalt paradoxont hozza újra élénk. A „legyen más és ne legyen más” egyidejű elvárásai között nehéz kielégíteni minden vágyat. A prédikátornak mindenképpen tudatosítani kell önmagában, hogy egyiknek sem tud igazán megfelelni, hanem egyszerre kell magán hordozni a két állapotot, ahogy egy érmének is két oldala van. A lelkészi tisztség legalább három archetipikus elemet foglal magába: próféta, rabbi és pap, azaz a társadalmi-politikai rend igazgatása érdekében isteni igénnyel is fellépő Isten küldötte, a bölcs életmagyarázó hermeneutéta és a kultuszt vezénylő liturgus együtt alkotja a lelkész tisztségét. A teológiai képzettség alapján mindezek teológiai, az önismeretei képzettség alapján pedig pszichológiai reflexiók tárgyává válnak, s a prédikátor alkalmas és hatékony eszközeivé válhatnak.

19 THILO, H. J. *Beratende Seelsorge*, Göttingen, 1971. 31.

c) *Elhivatás*

Az elhivatás spirituális fogalom. Az újjászületett igehirdető személyisége az elhivatáson keresztül tapasztalja meg Isten akaratát. A prédikátornak az igehirdetésben fel kell használnia nemcsak tudományos kompetenciáit és önreflexiós képességeit, hanem újjáteremtett természetének adottságait is. Amióta homiletika-tankönyvek születnek Ágoston *De Doctrina Christiana* műve óta, mindegyik kötelezően fontosnak tartja megjegyezni, hogy spiritualitás nélkül senki sem lehet Isten igéjének hirdetője vagy tanítója. A spiritualitás a Szentlélekkel való közös és szabad út átélése. A spiritualitásban tapasztaljuk meg azt a szabadságot, ami elengedhetetlen az igehirdetői szolgálathoz. A *Predigtlehre* egyik kulcsfogalma az igehirdető szabadságának megőrzése. Ez a fogalom kiterjed az igehirdetőnek az igehallgatóktól való szabadságára, az igehirdetőnek önmagától való szabadságára, az igehirdető evangéliumi szabadságára és a gyülekezet szabadságára is. „Úgy őrzi meg egy homiletika a prédikáció csoda jellegét, és úgy garantálja a prédikáció elkészíthetőségét, hogy oltalmazza az igehirdető szabadságát.”²⁰ Fontos, hogy az igehirdető megőrizze szabadságát a hallgatókkal szemben, azaz ne a hallgatók kívánságai határozzák meg az ő igehirdetési gyakorlatát.²¹ Ugyanakkor az igehirdetőnek szabadnak kell lennie önmagától is: „Ha egy homiletika gondoskodik az igehirdető szabadságáról, akkor megpróbálja a prédikátort kiszabadítani önmaga rabságából.”²² Ennek megfelelően ki akarja szabadítani önmaga rabságából a hivatalnok lelkületű prédikátort abból a megfontolásból kiindulva, hogy az igehirdető általában hivatalnok is. Így ha egy lelkész prédikál, akkor egy tisztviselő is beszél. „A hivatalnokok általában korrekt emberek” – mondja Bohren, majd így folytatja: „Az a gyanúm, hogy a korrektség oltárán számtalan lelket feláldoznak, és tiltakozom az embereket feláldozó korrektség ellen. A korrektség nem keverendő össze az önfegyelemmel. A korrektség leépíti az ember énjét, az önfegyelem legyőzi azt. A korrektség ellentéte ezért nem a felületesség, hanem a szabadság. A korrekt igehirdetők nem szabadok és nincs szabadító erejük. A korrektségnek egy kicsit mindig börtön- és fogságíze van. A fogság sokféle lehet. Lehet valaki az exegézis foglya, a dogmatika foglya vagy önmaga foglya is. Ha az ilyen rabság megjelenik a szószéken, azt a gyülekezet megérzi. Ilyen légkörben megfullad az evangélium. Talán hallanak az emberek egy prédikációt az evangéliumról, de az evangélium maga nem szólal meg.

20 BOHREN 54.

21 BOHREN 444–448.

22 BOHREN 203.

Ezt nevezem embert feláldozó korrektségnek: a prédikátornak fontosabb, hogy helyesen prédikáljon, mint az, hogy az emberek szabadságot nyerjenek és örvendezzenek az evangélium felett.²³ Az igehirdető szabadságához tartozik az evangéliumi szabadság legmagasabb foka, melyet Pál apostol így fogalmaz meg: „Mert bár én mindenkivel szemben szabad vagyok, magamat mégis mindenkinek szolgájává tettem, hogy minél többeket megnyerjek.” (1Kor 9,19-23) Pál mondata arra hívja fel a mindenkori igehirdető figyelmét, hogy az elhivatás mindig engedelmisséget kíván, azaz szolgai állapotba lépünk bele. Isten irányít, az igehirdető pedig követi ezt az irányítást. A Lélek szabadsága mindig az Isten-kapcsolatban, azaz az Úr-szolga kapcsolatban válik realizálhatóvá. Ez a prédikátor örök paradoxona, hogy míg szolga, Verbi divini Minister, addig szabad. Amíg ez a kettő együtt tud hatni, addig olyan prédikálás történik, ami a hallgató számára teológiailag és retorikailag is hiteles tud lenni.

23 BOHREN 403.